

umetnik — čeprav pravi, da so to podobe iz Krškega ali iz Kostanjevice ali od nekod drugod.

Razen lesorezov in zanimivih risb je Stiplovšek razstavil več oljnih slik, med njimi nekaj starejših del. Nekaj pokrajin — če je sploh dopusten ta naziv, saj prave pokrajine skoraj ni bilo — kaže še rahel ekspresionističen nadih. To so podobe kakor brez zraka in svetlobe, močno neživljenjske. Označuje jih zamolkla nabreklost, izmaličene oblike, pretirana plastičnost. Izhodišče jim je povsod risba, tako da učinkujejo samo z obrisji in svetlobnimi kontrasti, medtem ko je barvi dodeljena pri zgodnejših delih le drugotna vloga. Med novejšimi jih je pa več, ki kažejo nepričakovan napredek. Slikarjev razvoj gre v smeri poglobitve barvnega občutja, vidno se oprošča spon »nove stvarnosti« in še starejših slogov. Slike postajajo svetlejše, zračnejše in tudi resničnejše. Prodira že osebnost, celo čustvenost se že pojavlja. Ponekod je opaziti skoro romantično nastrojenje, ki daje podobam resnično toplino. Medtem ko so bila Stiplovškova dela prej v svoji suhi in trezni stvarnosti samo zanimiva, postajajo zdaj zaradi osebnega izraza toplejša, da človeka ganejo in priklenejo.

Svojčas je Stiplovšek mnogo portretiral in v smislu tedanjega pojmovanja prav dobro. Kar je zdaj pokazal oljnih portretov, so bili slikarsko bolj krhki in skoraj trdi, po življenjski izraznosti pa krepki. Marsikateri je poln res močne ekspresivnosti, da se spomnimo le kar govorečega portreta zdravnika.

Lepo število let in dolgo dobo truda in studija so obsegala dela na razstavi. Pokazala so, kako se je umetnik razvijal, koliko je pridobil ta čas, obenem pa tudi, kako je v bistvu ostal sebi zvest. Na najstarejših in na poslednjih delih so iste njegove temeljne poteze: umirjenost, preudarnost, malce hladna odličnost, poštenost, predvsem pa iskrena toplina plemenite človečnosti. Stiplovšek je vzor marljivega in vestnega delavca, ki ne išče praznih efektov, ki mu je umetnost res poklic, ne služba. Zaradi teh stvarnih in človeških lastnosti bo njegovo delo, zlasti grafično, obstalo, ko ne bo že niti sledu več o marsikateri danes na ves glas slavljeni sodobni umetnini, ki je bila samo — sodobna.

RAZSTAVA NEODVISNIH

Začetek oktobra je Klub neodvisnih priredil v Jakopičevem paviljonu razstavo. Že doslej so bile vse prireditve te umetniške skupine predmet splošnega zanimanja, ker so predstavile javnosti vrsto res sposobnih mlajših umetnikov, ta je pa vzbudila še posebno pozornost. Kar pri nji vzbuja splošno presenečenje, je enotnost hotenja udeležencev, kakor da je med njimi več notranje sorodnosti kot le vzporednost, ki je nasledek sličnih razmer, istega kraja in časa. Ta skupni značaj se kaže najbolj v izrazito poudarjeni težnji po neposrednem barvnem izživljanju, po pristni slikarski neobremenjenosti z idejami in tendencami, po zgolj čutnem odnošaju do sveta, ki je tem slikarjem sinteza barvnih odnošajev.

Take notranje skupinske strnjivosti v slovenskem povojnem slikarstvu že dolgo ne poznamo. Sicer so précej po vojni nastopale ideološko še mnogo bolj povezane skupine, toda v bistvu so bili to le posamezniki, zbrani okoli ene, dveh močnejših osebnosti. V resnici so bili to čisto različni značaji s povsem ločenimi hotenji, ki jih je družila le privlačna moč osrednje osebnosti in pa časovni umetnostni programi.

Zdaj vidimo v skupini teh »neodvisnih« večje število mladih umetnikov, ki imajo ostro izražen skupen ideal in skupno smer. Očitno je, da je tudi njim vzor

francosko slikarstvo, kakor je svojčas bilo ideal Šubicema in kasneje našim impresionistom, čeprav posredno preko Monakovega. Po vojski se je za precéj časa v glavnem izgubila pri nas ta francoska orientacija, med tem ko so se Hrvatje in še bolj Srbi popolnoma vdali pariškemu vplivu. V glavnem so bili popolnoma zunanji, predvsem gmotni razlogi, ki so onemogočali našim slikarjem izobraževanje na Francoskem, v drugi vrsti pa neka podzavestna odvisnost od nemškega kulturnega kroga, ki je zlasti še pod Avstrijo imel odločujočega vpliva na našo umetnost. Tako je tudi naš ekspresionizem prvih povojnih let nemškega izvora, kar kaže njegov intelektualni značaj in popolno prevladovanje razumskih elementov nad čutnimi. Tudi poznejša »nova stvarnost« kaže znake germanskega bistva, saj je precej naših mlajših študiralo na Dunaju, v Monakovem, pa tudi v Pragi, kjer so bili nemški vplivi dovolj živahni.

Umetnost, ki jo skušajo gojiti v Klubu neodvisnih zbrani mladi umetniki, je pravo nasprotje oni: to je izrazita težnja po čistem slikarstvu, po zgolj čutnem oblikovanju brez pripovednosti, po svobodnem upodabljanju sveta samó z barvo, po izpovedovanju s čisto kolorističnimi sredstvi.

Če si ogleđamo posamezne sodelujoče, vidimo da zavzema Maksim Sedej zmerom vidnejše mesto. Še ni dolgo tega, kar je bilo na posameznih delih lahko opaziti, kako je še ves okoren in oviran, kako težko ustvarja. Zdaj mu gre delo vse svobodneje od rok, gradi preprosto in z vidno lahkoto. Kompozicije so naravne, skoro kakor slučajno nastale, so pa v resnici skrbno pretehtane in globoko prestudirane. Sedeju je figuralika še vedno poglavitno torišče, medtem ko zane-marja pokrajinarstvo. Njegova skupina šestih oseb »Na balkonu« je dobro delo, popolnoma njegovo, čeprav v izbiri in obdelavi motiva rahlo čutiš neko daljno duhovno sorodstvo s klasiki francoskega impresionizma in še starejšimi daljnimi španskimi vzorniki. Mirna statika kompozicije, pregledna jasnost brez motečih podrobnosti, skladnost izravnanih barv, vse to ustvarja koloristični realizem umirjene žlahtnosti. Barva ustvarja oblike, barva podaja harmonično vzdušje in svojsko poetičnost podobe. Navidezna neizdelanost ne moti, saj je slika do kraja dognana in zaključena. — Čisto izvirno se je lotil Sedej motiva večerje v Emav-su. Starodavni predlogi, ki se zdi že do onemoglosti izčrpana, je umel izmamiti še novih možnosti, novih zanimivosti. Nočno mračnost je prenesel v skoro bleščečo belino in z realističnim pojmovanjem ustvaril sodobno delo. Tudi v drugih oljih je pokazal Sedej očiten napredek.

Isto velja prav tako za Francéta Miheliča. Spoznali smo ga pred leti kot nadarjenega grafika z bujno, skoro bolno razbohoteno domišljijo, ki mu tudi socialna tendenčnost ni bila docela tuja. Kasneje se je tudi v slikah ukvarjal pretežno s socialnimi problemi, kakor mu jih je nudilo življenje na deželi. Od te izrazite pripovednosti, navadno hudo žalostne, včasih moralizujoče in obtožujoče vsebine, se je umetnik razvil do pravega slikarstva. Nič več samó ne ilustrira, prikazovati je začel polnost življenja v vsej resničnosti, ki se mu zdi važna. Videti je, da ga je Ptuj z okolico močno priklenil nase in da se je v melanholični panonski ravnini zbudil v njem kolorist. Njegova zadnja olja so izrazito povezana z okoljem, kjer so nastala, doživljena in močno izrazita. Barva prihaja do veljave, z njo neposredno podaja razpoloženje pokrajine in ljudi v nji, ter svoje občutje. Tak je »Mrtvi Kurent«, delo res velikega formata, slovenski Brueghel XX. veka, kjer se vsebinsko bogastvo s slikarsko odličnostjo druží v redko skladnost, v pravo vizionarnost, ki učinkuje kar pretresljivo. Kar je pa najbolj čudno, na razstavi je pokazal Mihelič tudi nekaj čistih pokrajin brez sleherne literarnosti, celo brez slikovitosti. So pa ti motivi iz Haloz in ptujske

okošice tako živo in prepričevalno podani, da mora prodreti občutje, ki ga ustvarja barva. Če bo šel še naprej razvoj v to smer, smemo pričakovati od Miheliča še velikih uspehov.

Marij Pregelj, ki je sredi kipenja in preizkušanja svojih sil, je poleg dobrih pokazal tudi problematične rešitve. Kaže pa vse to prizadevanje, da se slikar preizkuša v razne smeri. Dvoje je bilo jasno razločnih, ena, kjer mu je pred očmi žarel visoki ideal Cezanneovega magičnega kolorizma, ki se pa pri Preglju pojavlja v kontrastnih, nasičeno polnih barvah in krepko plastičnem oblikovanju. V kasnejši dobi gre Pregljevo stremljenje v smeri nežnejše barvne izravnosti in teži za razpoložensko izrazitostjo. Videti je borbenost in odločnost, svežino, toda premnogokrat vzbujata vtisk, da motiv ni izčrpan do kraja in da bi bilo za zaključenost treba še zadnje pile. Videti je, da v tem stadiju umetnika problem ne zanima več, zato je uspeh le studija. Olja, kot so bila Speča, Dvojica, ali Studij anatomije, so bila na razstavi med najmočnejšimi.

S prav ugodne strani se je pokazal Niko Omerza, ki združuje znanje in čustvenost. Ima zelo uravnovešen smisel za barvo, tako da ume svojim oljem dati polnost in življenjski smisel. V jesenski pokrajini izpod Sv. Jošta je toliko topline, ki jo izžarevajo skrbno izbrane barve, da je treba iskati enako vrednih pejsažev. — Stane Kregar se je že začel odmikati od surrealizma, postal je mnogo mirnejši. Razstavil je to pot več olj, kjer je prišlo do polne veljave njegovo slikarsko znanje in dovezetnost za strnjeno kompozicijo brez motečih simbolnih rekvizitov. Zlasti eno obeh sočnih tihožitij in harmonično zaključen ženski portret komaj še v sestavi simbolno uporabljenih barv spominjata na slog, ki ga je prav on pri nas tako vztrajno gojil. — Komaj je bilo spoznati dela Zorana Dideka, tako se je spremenil. Poteza mu je postala široka, kompozicija skoraj monumentalna. Z močnimi barvnimi nasprotji ponekod doseže ostre in skoro grobe učinke. Vprašanje je, ali je ta silovitost notranje utemeljena. Zdi se, da računa na efektnost; pač pa izdajajo tihožitja večjo slikarsko roko. — Zoran Mušič je ostal isti. Ustvarja z barvami ozko omejene lestvice, ki jih polaga drugo ob drugo, kar vzbujata dojem artizma, kakor ga goje velike skupine sodobnih francoskih slikarjev. Doseže neko prefinjeno, zgolj koloristično učinkovitost, pri tem pa razkroji obliko do kraja. Talentirani slikar, ki je začel z redkim zanosom in osebno poudarjeno širokopoteznostjo, ne najde izhoda iz absolutne barvitosti, ki si je postala sebi izključni namen. — Prvič je razstavljaval Evgen Sajovic in pokazal mnogo poguma in tudi obvladovanja slikarske tehnike. Skušaja se v raznih nalogah, opazen je pa vpliv sodobnih Francozov. Njegova olja so sveža, skoro impresionistično neposredna, v barvi pa dokaj hladna. Za enkrat je še njegov lik neizdelan, zdi se pa, da bo postal dober slikar.

Med kiparji je Karel Putrich pokazal največ, pa tudi najboljše plastike. Njegovo dozorevanje je presenetljivo naglo, kakor je tudi obvladovanje oblike in gradiva že mnogo več kot povprečno. Njegovi kipi se zde skoraj kot elementarno ustvarjeni, kakor v enem curku vlti, kakor da so izdelani na prvi zamah. Realizem jim daje videz prirodnosti, ki je oplemenitena s klasično mirnostjo in skladnostjo, vendar tako, da umetnikova osebna poteza ne gre v izgubo. Mimo nekaterih prav ekspresivnih portretov je bil zlasti odličen njegov ženski Torzo. — Brata Kalina sta pokazala manj del, pa tudi novega med temi ni bilo. Tehnično je Boris Kalin prav gotovo med prvimi slovenskimi kiparji, medtem ko je mlajši brat Zdenko Kalin v notranjem doživljanju oblike in v izrazu močnejši.

Kot edina grafika je bilo razstavljenih več risb Nika Pirnata, ki je z njimi podal morda najboljše, kar je doslej ustvaril v tej panogi. Iz njegovih karikatur, ki so edine na vsej razstavi opozarjale, da živimo v krvavi jeseni 1939., je odsevala vsa zmedena groza današnjih dni, podana s spačenim smehom na ustih, zato pa tako živo in resnično, kakor v ogledalu.

Kljub različnim značajem je razstava vzbujala prijeten vtisk enotnosti. Morda je prav ta zavestna in hotena naslonitev na sodobno francosko umetnost tisto, kar je delu neodvisnih dalo skupen pečat. Gotovo je, da je za večino teh mladih vprašanje absolutne izvirnosti pomaknjeno v ozadje in da se prav nič ne boje učiti se pri velikih mojstrih. Da so si izbrali ravno Francoze, ni čuda, saj je Francija že dobrih sto let Meška vseh pravih slikarjev. V tem je pa tudi značilna zmaga spoštovanja avtoritete nad pretiranim individualizmom, ki ga je ravno ekspresionizem pritiral do obsurda. Zdi se, da gremo novemu pojmovanju umetnikove osebnosti nasproti.

Prav tako važna ali pa še bolj je okolnost, da je videti, kako se mladi rod zaveda, da je rešitev iz blodenj samó v delu, trajnega uspeha pa ni brez poštenega in iskrenega ustvarjanja. Prav tako je razstava tudi najbolj prepričljiv dokaz, da mladi umetniki res delajo, iščejo in poskušajo, da so dali slovo praznim gestom in velikim gestam, ki naj bi z glasnostjo dokazale svojo sodobnost.

Povedati je pa treba na koncu še to, da bi bil učinek razstave mnogo prodirnejši, če bi bila bolj urejena, dela razmeščena po stvarnih vidikih, ne po osebni povezanosti. Tudi so bili razstavni prostori tako prenatrpani, da je trpela preglednost. Če k temu prištejemo še revščino paviljona, ki je že res doslužil, moremo videti v pripravah za zidanje Moderne galerije, ki so se začele prav med to razstavo tam onkraj železniške proge, res dober omen.

MED KNJIGAMI IN DOGODKI

PREŽIHOV VORANC: POŽGANICA. Roman iz prevratnih dni. Naša založba. Paul Nizan je nekje zapisal: »Il y a des romans-problèmes et il y a des romans-bilans« — besede, ki bi bilo težko najti prikladnejše tudi za pričujoči primer. Zakaj »Požganica« je tak bilančni roman, je ocena naše narodne usode v enem njenih najkočljivejših trenutkov, kakršna pomeni vsebinsko in umetniško obogatitev našega pripovedništva, da take že dolgo nismo bili deležni; kot taka je tudi delo, ki bi nas moglo povsem častno zastopati onstran naših mejá. Z njo se je Prežihov uvrstil med naše prve pripovednike po vojni.

Ne mislim načenjati problema, v kolikšni meri in kako je bil pisatelj zvest zgodovinski resničnosti; bolj poklicanim pritiče ta posel, katerega tveganost bi bržčas ne bila v samem primerjanju dognanih dejstev s pisateljevo pripovedjo, pač pa v verjetnosti, da bi se pojavilo vprašanje, kako je prav za prav sploh v resnici bilo s to našo tragično polomijo v prevratnih dneh — vprašanje, ki bi kaj hitro utegnilo vzdramiti nevšečne skomine po bridkih in morda tudi srditih besedah, kakršnih se že dvajset let tako skrbno ogibamo. Težko pa bi bilo oporekati, da bi si ta roman vsaj v neki točki ne smel lastiti veljave avtentičnega pričevanja, da bi namreč »Požganica« ne bila zgodovinski dokument o tem, kako je v usodnih prelomnih dneh zares čutilo in mislilo, v kaj je upalo, česa si je želelo in kaj je dejanski potrebovalo naše ljudstvo, naše resnično ljudstvo, ki se je